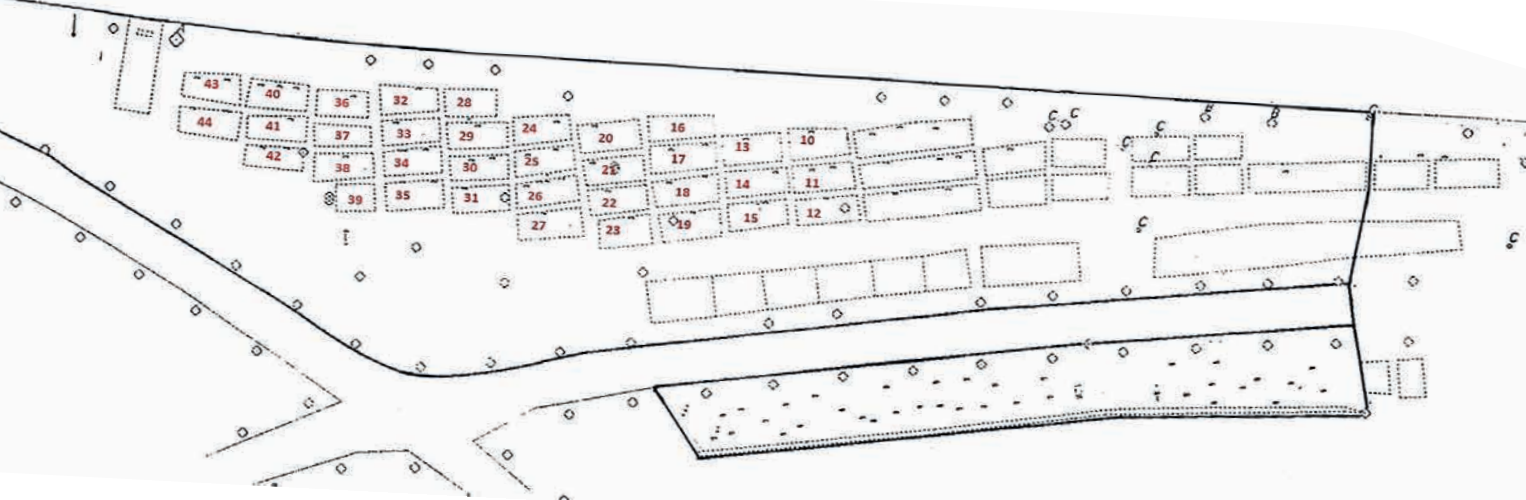

Temné místo na okraji Prahy

Ostatky obětí komunistického režimu na Ďáblickém hřbitově

PETR BLAŽEK – ALENA ŠIMÁNKOVÁ

Více než třicet pět let po pádu komunistického režimu stále existují místa masových hrobů, kde se nacházejí tajně uložené ostatky obětí a odpůrců totalitních režimů 20. století. Jedná se většinou o neoznačené hroby. V některých případech není místo uložení obětí politické represe z období nacistické okupace a komunistického režimu dokonce ani přesně známo. Hromadná pohřebiště tohoto typu se nacházejí v Praze, Brně, Ostravě, Valdicích a dalších lokalitách. Nejznámějším z těchto míst jsou šachtové hroby na Ďáblickém hřbitově.¹

V letech 1943–1961 byly na tomto místě uloženy ostatky značného počtu osob (odhady kolísají v řádech tisíců pozůstatků uložených patrně v sedmdesáti dvou šachtových hrobech), mezi nimi také obětí totalitních režimů, které

využily společné sociální hroby k tajnému pohřbívání svých obětí. Nacistický i komunistický režim stejným způsobem upíraly svým obětem často nejen život, ale také důstojný pohřeb. Podle dosavadního výzkumu, na kterém se podíleli autoři tohoto textu,

jsou zde uloženy ostatky tří politických vězňů zemřelých v pankrácké věznici v období německé okupace, jednoho vězně z Malé pevnosti Terezín a jednoho příslušníka americké armády z roku 1945, kteří zemřeli krátce po konci druhé světové války, a přibližně sto třináct popravených či jinak zemřelých politických vězňů či obětí jiné politicky motivované represe z poúnorového období, jejichž tváře si můžete prohlédnout ve fotogalerii za tímto článkem.²

ODBORNÁ LITERATURA

Při sestavování výše zmíněného seznamu obětí z období komunistického režimu jsme využili dosavadní publikované výsledky historického

 Mapa části šachtových hrobů na Ďáblickém hřbitově. Plánek vytvořil pro Sdružení bývalých politických vězňů (SBPV) architektonický ateliér Lang & Špinar v roce 1996, čísla zakreslil v roce 2024 Petr Blažek. (repro: SBPV)

1 Autoři děkují předsedovi SBPV Jiřímu Línkovi za konzultace zejména k dějinám ěáblického pohřebiště po roce 1989. Rozhovor s ním najdete v tomto čísle *Paměti a dějin*.

2 Viz s. 34–41. Všechny tyto osoby zemřely v pankrácké věznici.

Komise pro řešení otázek masových hrobů na Ďáblickém hřbitově působící při Úřadu vlády České republiky

Komise byla ustavena v roce 2023 na základě rozhodnutí předsedy vlády České republiky Petra Fialy, který byl osloven signatáři petice Nenechme je tam. Jejími členy jsou historici, badatelé, archeologové, antropologové a právníci z řady odborných institucí. Cílem komise je podrobně zmapovat dějiny šachtových hrobů na Ďáblickém hřbitově. Zaměřila se zejména na období po roce 1948. Výsledkem činnosti komise se stala zpráva, kterou v červenci 2025 schválila vláda České republiky. Její součástí je i návrh prvních exhumací v šachtě č. 14 (viz text).

bádání. Přestože jich většina byla dalším vývojem překonána nebo korigována, tvoří důležitou součást poznání dějin Ďáblického pohřebiště. Jedná se zejména o práce Miloše Doležala, Zory Dvořákové, Jana Havrda, Aleny Kafkové, Jana Kalouse, Karla Kaplana, Pavla Kmocha, Aleše Kýry, Petra Malloty, Pavla Palečka, Jiřího Línska, Michala Louče, Kateřiny Pečkové a autorů tohoto textu.

Pro období druhé světové války byly publikované výsledky doposud dílčí a nepřesné, což platí také pro zatím jedinou monografii věnovanou dějinám Ďáblického hřbitova v Praze od historika Michala Louče, která je naopak přínosnější pro dobu po roce 1948, byť i tato část obsahuje věcné chyby ve jménech, datech i zařazení vězňů podle paragrafů.³ Stávající literatura včetně Loučovy práce především uvádí nepodložené informace o uložení ostatků mnoha

příslušníků druhého odboje a podobě šachtových hrobů, která byla ve skutečnosti platná až pro období od konce čtyřicátých let.⁴

Výpovědi některých pamětníků týkající se druhé světové války, které se však zatím nepodařilo ověřit dobovými prameny, zachytil již v osmdesátých letech 20. století Jaroslav Čvančara.⁵ Naše pozornost se při bádání o tomto historickém období z uvedených důvodů zaměřila na archivní výzkum a rešerši dobového tisku.

Pro zpracování níže připojeného jmenného seznamu z doby komunistického režimu byla vedle nových cenných historických dokumentů využita zejména studie pracovníků Kabinetu dokumentace a historie Vězeňské služby ČR Aleše Kýry a Aleny Kafkové, která obsahuje přehled o uložení ostatků jednotlivých popravených a zemřelých.⁶ Důležitá pro

poznání životních příběhů obětí po roce 1948 byla nedávno publikovaná kolektivní práce o osobách popravených z politických důvodů v komunistickém Československu, kterou editoval Petr Mallota.⁷

Pro poznání číslování a podoby konkrétních šachtových hrobů byla důležitá také podrobná archeologická zpráva z exhumace ostatků P. Josefa Toufara, jejímž autorem je Jan Havrda z Národního památkového ústavu v Praze.⁸ Využita byla rovněž zpráva Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu Policie České republiky o nezákonném nakládání s ostatky politických vězňů po roce 1948.⁹

PROSTUDOVANÉ FONDY

Vedle již známých archivních pramenů jsme díky práci ve vládní komisi (viz rámeček) mohli prostudovat řadu nových nebo dosud opomenutých dokumentů, které přinesly významná zjištění zejména pro období komunistického režimu. Archivní výzkum byl v letech 2023 až 2025 uskutečněn v těchto institucích: Archiv hlavního města Prahy, Archiv bezpečnostních složek, Muzeum paměti XX. století, Národní archiv, Hřbitovy a pohřební služby Praha, Ústav soudního lékařství Fakulty všeobecného lékařství Univerzity Karlovy v Praze a Anatomický ústav 1. lékařské fakulty

3 Srov. LOUČ, Michal: *Ďáblický hřbitov. Místo paměti druhého a třetího odboje*. ÚSTR, Praha 2021.

4 Srov. článek Adama Hájka „Šachty na pražských hřbitovech,“ který se mimo jiné věnuje dějinám pohřbívání v šachtových hrobech na Ďáblickém hřbitově v letech 1943–1948 a je otištěn v tomto čísle časopisu *Paměť a dějiny*.

5 ČVANČARA, Jaroslav: *Záhady Ďáblického hřbitova. Hlas revoluce*, 1990, roč. 43, č. 9, s. 5; VAJSKEBR, Jan: Co se stalo s těly hrdinů? Rozhovor s Jaroslavem Čvančarou. *Paměť a dějiny*, 2018, roč. 12, č. 1, s. 36–48. Srov. KMOCH, Pavel: *Ďáblický hřbitov: mýtické pohřebiště druhého odboje. Historie a vojenství*, 2024, roč. 73, č. 4, s. 48–59.

6 KÝR, Aleš – KAFKOVÁ, Alena: Příspěvek k identifikaci míst uložení ostatků politických vězňů a popravených odpůrců totality v letech 1948–1965. *Historická penologie*, 2022, roč. 20, č. 1, s. 2–56. Nebyly zde ale publikovány seznamy popravených a zemřelých, které měla vládní Komise pro řešení otázek masových hrobů na Ďáblickém hřbitově k dispozici.

7 MALLOTA, Petr a kol.: *Popravení z politických důvodů v komunistickém Československu. Díl 1–4*. ÚSTR – Academia, Praha 2024.

8 HAVRDA, Jan: Nálezová zpráva archeologické asistence při exhumaci P. J. Toufara, Praha 8. *Ďáblický hřbitov*, ppč. 576/1, Výzkum NPÚ ú. o. p. v hl. m. Praze č. 2014/38. Viz také článek J. Havrda „Exhumace Josefa Toufara a hledání ostatků Zdeny Mašinové“ v tomto čísle *Paměti a dějin*.

9 Nezákonné nakládání s ostatky politických vězňů, č. j. ÚDV-643/TČ-2014-260011, 25. 11. 2016. Tato zpráva je spolu s dalšími dokumenty o Ďáblickém pohřebišti přístupná na stránce jmenamrtvym.cz (citováno k 8. 5. 2025).

Univerzity Karlovy. Využity byly také některé dokumenty získané z jiných archivů či soukromých sbírek již v předchozích letech.

V Archivu hlavního města Prahy se nachází fond Zádušní úřad, kde jsou dokumenty k dějinám šachtových hrobů na pražských hřbitovech. Je zde uložen také rozsáhlý spis založený Městskou prokuraturou Praha.¹⁰ Obsahuje důležité písemnosti shromážděné několika úřady při vyšetřování nakládání s ostatky popravených a zemřelých politických vězňů v období komunistického režimu a jejich tajného ukládání na různých místech, zejména na Ďáblickém hřbitově. Součástí jsou také dosud neznámé dokumenty, které umožňují zjistit, co se s ostatky řady popravených či zemřelých vězňů v pankrácké věznici a na dalších místech přesně stalo. Jedná se především o výpisy z matrik jednotlivých městských částí Prahy (knihy úmrtí), které v desítkách případů obsahují přesné odkazy na místo uložení ostatků na Ďáblickém hřbitově (u menší části dokonce s uvedením konkrétní šachty a hrobu). Dlouho se mělo za to, že tyto údaje nejsou k dispozici. Ve spise jsou také cenné výpovědi někdejších zaměstnanců pražských hřbitovů, kteří se v padesátých letech podíleli na ukládání těchto ostatků. Je v nich popsáno, jak byl systém šachtových hrobů postupně vytvořen.

Samotné vyšetřování (vedené zpočátku prokurátorem, později státním zástupcem Jaroslavem Dolejším) bylo zahájeno na základě oznámení Jiřího Nedomy z 10. května 1990, adresovaného městskému prokurátorovi pro území hl. m. Prahy Tomáši Sokolovi. Jako místo uložení ostatků obětí komunistického režimu je v něm zmíněn hřbitov v Ďáblicích. Výpovědi svědků, zprávy o průběhu

vyšetřování, seznamy zemřelých, podněty Konfederace politických vězňů (KPV) atd. se v kopii nacházejí na jiných místech, zejména v Národním archivu, a byly také použity v některých publikacích, aniž byl uveden jejich původní zdroj. Dne 1. ledna 1995 byl spisový materiál převzat Úřadem dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu Policie ČR (pod ČVS: ÚDV 102/Vv-94), který však šetření již v únoru 1995 ukončil bez výsledku. Kontaktován byl také výše zmíněný státní zástupce Dolejší, který nám poskytl některé další informace o vzniku spisu a průběhu tehdejšího vyšetřování.

V Archivu hl. m. Prahy je nyní uložena také indexová kniha k šachtovým hrobům na Ďáblickém pohřebišti z let 1943 až 1951 nadepsaná „*Ďáblice šachty*“. Jedná se o unikátní pramen, který byl nalezen ve spisovně Ďáblického hřbitova při práci komise a využit k rekonstrukci části šachtových hrobů. Obsahuje jmenové seznamy s uvedením čísla šachty a polohy, kam byla těla ukládána.

V Národním archivu jsme prověřili řadu fondů. Fond Konfederace politických vězňů České republiky obsahuje karton s dokumenty vztahujícími se k pohřbívání zemřelých a popravených vězňů. Z větší části jsou to duplicity a kopie ze spisu Městské prokuratury Praha, sp. zn. V 16/90. Jsou to například zápisy výpovědí svědků, zprávy o průběhu vyšetřování, seznamy zemřelých či podněty KPV. Také ve spisech z pozůstalosti bývalého předsedy Dokumentační komise KPV ČR Oty Stehlíka, uložených nyní rovněž v Národním archivu, se nacházejí především kopie části materiálů Městské prokuratury Praha. Nejvíce písemností se vztahuje k pohřbívání na hřbitově v Motole, na jehož objevení

Obálka indexové knihy k šachtovým hrobům na Ďáblickém hřbitově z let 1943–1951 (foto: AHMP)

a pietní úpravě se Oto Stehlík podílel. K Ďáblickému hřbitovu nebyly nalezeny žádné nové informace.

Národní archiv spravuje také významné fondy justičních institucí ze zkoumaného období, konkrétně Generální prokuratury, Ministerstva spravedlnosti, Státní prokuratury, Státního soudu a Nejvyššího soudu. Při studiu neuspořádaných materiálů byly v minulosti vyhledány a soustředěny dva archivní kartony s dokumenty týkajícími se problematiky výkonu absolutního trestu a nakládání s ostatky. Nachází se zde řada informací o převozu popravených osob, kopie vnitřních předpisů pro nakládání s ostatky popravených, zabitých a zemřelých politických i jiných vězňů za třetí republiky a komunistického režimu.

Ve stejném archivu je uložen také fond Správy Sboru nápravné výchovy (SSNV), jehož součástí jsou osobní vězeňské spisy popravených a dalších osob, které zemřely ve výkonu vazby

10 Archiv hlavního města Prahy (AHMP), f. Městská prokuratura Praha, sp. zn. 2 Kn 271/90.

Letecký snímek z roku 1953. Ďáblický hřbitov je zachycen vlevo nahoře. (foto: Vojenský geografický a hydrometeorologický úřad generála Josefa Churavého v Dobrušce)

a trestu a jejichž ostatky byly podle zvláštní matriky uloženy ve společných hrobech. Spisy obsahují důležité dokumenty, zejména ohledací listy a záznamy o předání těla k soudní pitvě, ale nikoliv záznamy o konkrétním místě pohřbu. Vězeňské spisy osob narozených na Slovensku (s výjimkou několika popravených) se zde nenacházejí. Fond SSNV také obsahuje dokumenty z počátku devadesátých let k prověřování oznámení o společných hrobech obětí komunistického režimu a žádosti o zajištění součinnosti s orgány Městské prokuratury Praha. Bohužel se doposud písemnosti z činnosti této inspekce kromě některých jednotlivin nenalezly. Dohledány

také nebyly spisy z roku 1968, kdy se pozůstali snažili nalézt ostatky zemřelých vězňů (SSNV byl tehdy součástí ministerstva vnitra).

Ve fondu SSNV jsou uloženy rovněž knihy zemřelých v pankrácké věznici z období od 11. ledna 1937 do 23. října 1946 a od 26. října 1946 do 23. února 1958. Obsahují jména zemřelých, příčinu smrti, kam byly ostatky popravených a zemřelých vězňů předány (většinou se jednalo o Ústav soudního lékařství, případně anatomický ústav). Místo pohřbení zde uvedeno není. Záznamy od roku 1955 do roku 1958 jsou však neúplné, roky 1956 až 1958 chybějí. Významným pramenem jsou rovněž

originály „Seznamu zemřelých z let 1948 až 1968“, který zpracovala tehdejší Správa Sboru nápravné výchovy na základě údajů z jednotlivých vězeňských útvarů. Tyto seznamy (rozdělené na dvě období a dále na úmrtí ve výkonu vazby a výkonu trestu) jsou velmi cenné, neboť obsahují záznamy týkající se nejen místa úmrtí, ale také trestného činu, data a příčiny úmrtí.

Ve fondu Ministerstva vnitra ČSR / ČR – odbor pro národní výbory, který je také uložen v Národním archivu, se nachází spis o zřízení zvláštní matriky, do které se zapisovali popravení či zemřelí vězni ve věznici na Pankráci. Výpisy z těchto rejstříků, které jsou nyní uloženy v oddělení matrik a státního občanství Městské části Praha 4, jsou dochovány ve výše uvedeném spise Městské prokuratury Praha.

V Národním archivu byl prověřen i fond Československá vládní komise pro stíhání nacistických válečných zločinců, kde k Ďáblickému pohřebišti nebyly nalezeny žádné relevantní prameny. Ve fondu AMV 316 Stíhání válečných zločinců, který byl původně součástí tzv. Studijního ústavu MV, byl nalezen dokument k možnému odvozu hlav Josefa Gabčíka a Jana Kubiše v dubnu 1945.

Při vytváření zde publikované fotogalerie politických vězňů, jejichž ostatky byly po únoru 1948 uloženy v šachtových hrobech, byly využity snímky z Národního archivu, Archivu bezpečnostních složek, Archivu Poslanecké sněmovny PČR, Muzea paměti XX. století, Ústavu paměti národa v Bratislavě a rodinných archivů. Pro bádání byly také využity letecké snímky Ďáblického hřbitova z let 1938 až 1969 ze spisovny Vojenského geografického a hydrometeorologického úřadu generála Josefa Churavého v Dobrušce.

V říjnu 2024 byly Ústavem soudního lékařství v Praze z cenné písem-

nosti k pitvám osob, včetně popravených a zemřelých politických vězňů po roce 1948, předány do Národního archivu. Jedná se zejména o deníky pitev z let 1948–1968 a pitevní protokoly. Do roku 1954 byly ostatky popravených vězňů odváženy do Ústavu soudního lékařství k provedení pitvy, později již k této praxi nedocházelo, naopak těla jinak zemřelých vězňů zde byla nadále pitvána. Předané dokumenty jsou součástí fondu Všeobecná fakultní nemocnice, Ústav soudního lékařství. Obsahují rovněž důležité dokumenty z období německé okupace včetně protokolů a evidence zemřelých osob, které byly poprvé systematicky prostudovány.

V Archivu bezpečnostních složek (ABS) se nachází již od devadesátých let známá dokumentace k vyšetřování smrti P. Josefa Toufara v roce 1968, kterou prováděla komise ministra vnitra. Uložena je ve fondu Inspekce ministra vnitra.¹¹ Popisuje dobovou situaci na Ďáblickém hřbitově a obsahuje kopii desek a vybraných stránek polohové knihy nazvané *Společné hroby od 7. III. 1943*. Její součástí jsou také cenné dobové snímky, které byly na místě pořízeny v srpnu 1968.¹² V ABS je také uložen rozsáhlý fond Stíhání nacistických válečných zločinců (325), který však nebyl pro nedostatek času podrobně prozkoumán.

Při archivním výzkumu byly také prověřeny spisovny Hřbitovní a pohřební služby Praha (dříve Správa pražských hřbitovů). S výjimkou výše zmíněné indexové knihy, která je nyní uložena v Archivu hl. m. Prahy, se nepodařilo nalézt žádné relevantní prameny.

Ve Vojenském ústředním archivu se nachází spis Hlavní vojenské prokuratury Praha, kde se měla nacházet dokumentace z vyšetřování k Ďáblickému hřbitovu v roce 1968.¹³ K této problematice však tento spis neobsahuje nové skutečnosti. Ve stejném archivu byl také prověřen fond Vojenské církevní matriky (sbírka). Je zde rovněž uložen fond Spisy účastníků národního boje za osvobození, kde byl údaj o uložení ostatků politického vězně Ludvíka Kučery v květnu 1945.

V anatomickém ústavu byly vedeny žurnální knihy zemřelých pro období 1946 až 1961, ve kterých jsou zaznamenány podrobné údaje k zemřelému (jméno, datum narození, datum úmrtí, adresa, povolání, odkud bylo tělo přivezeno) a detailní informace o odvozu ostatků na Ďáblický hřbitov, den odvozu a pohřbení, číslo šachty i poloha těla v ní. Knihy německého anatomického ústavu lékařské fakulty Německé univerzity v Praze z doby druhé světové války nejsou k dispozici s výjimkou torzovitě kartotéky.

Význam výše uvedeného je především v tom, že přesné časové i konkrétní údaje k uložení těl umožňují porovnat a s větší či menší přesností určit pravděpodobné umístění popravených a zemřelých politických vězňů.

V Archivu Národního muzea byla prozkoumána pozůstalost historika Zdeňka Jelínka, v níž jsou uloženy dokumenty k Josefu Součkovi a Václavu Vaverovi, kteří zemřeli na německém oddělení pankrácké věznice v roce 1944. Oba byli, stejně jako Josef Ondra, který rovněž zemřel na stejném

místě a ve stejném roce, pohřbeni na Ďáblickém pohřebišti. Využit byl také archiv Sdružení bývalých politických vězňů, který obsahuje dokumenty vztahující se k ukládání ostatků vězněných do šachtových hrobů, plány, seznamy, kopie dokumentů z jiných archivů či fotografie z výročních pietních aktů. Osloveny byly rovněž zahraniční archivy, zejména v Rakousku a Německu, kde se však žádné relevantní prameny k Ďáblickému hřbitovu nepodařilo dohledat. Cenná zpráva o situaci na tomto pohřebišti v roce 1947, kdy se americká vláda snažila o exhumaci vojáka Lawrence L. Ordwaye, se nachází v archivu Defense POW/MIA Accounting Agency.¹⁴

způsoby pohřbívání obětí po roce 1948

Obdobně jako v době německé okupace bylo i za komunistického režimu nehumánně nakládáno s těly jeho obětí. V obou případech bylo pozůstalým až na výjimky upíráno právo na důstojný pohřeb a uložení ostatků či urny s popelem popravených či jinak zemřelých politických vězňů do rodinných hrobů.¹⁵

Některé paralely jsou až zarážející, jak ukazují například nařízené postupy pro likvidaci uren s popelem obětí ve Strašnickém krematoriu v Praze v období obou totalitních režimů, které popsali správce krematoria František Suchý a jeho syn.¹⁶ Podobným způsobem byl na konci druhé světové války zlikvidován sklad uren s popelem obětí nacistického režimu, který vytvořilo

11 ABS, f. Inspekce ministra vnitra ČSSR, I. díl (A 8/1), inv. j. 1453.

12 Otištěny jsou v knize DOLEŽAL, Miloš (ed.): *Návrat P. Josefa Toufara do Čihoště po 65 letech ve fotografiích a textech*. Nezávislý podmelechovský spolek, Praha 2017, s. 68–69. Srov. také fotografie na s. 26 tohoto čísla *Paměti a dějin*.

13 Jde o sp. zn. 1 HVn 3113/68. Některé dokumenty jsou v kopii uloženy ve spise Městské prokuratury Praha, založeném v roce 1990.

14 Srov. již zmiňovaný článek Adama Hájka „Šachty na pražských hřbitovech“.

15 Blíže MALLOTA, Petr a kol.: *Popravení z politických důvodů v komunistickém Československu. Díl 1*, s. 68–69.

16 Srov. PALEČEK, Pavel: *Likvidace ostatků obětí nacismu a komunismu na území Československa. Neevidované kremace 1941–1945. Zemřelí ve věznicích 1948–1956*. Prius, Brno 2002.

Fotografie otevřeného šachtového hrbu u severní zdi Ďáblického hřbitova, druhá polovina čtyřicátých let 20. století (foto: archiv Miloše Doležala)

Gestapo v budově brněnské právnické fakulty, a v první polovině šedesátých let sklad uren s popelem obětí komunistického režimu, který vznikl v areálu pankrácké věznice v Praze.¹⁷

Současně je však nutné dodat, že šachtové či společné hroby na pražských hřbitovech, a to včetně Ďáblického hřbitova, nevznikly v období totalitních režimů 20. století. Tento druh sociálního pohřbívání, který má tradici sahající až do

období habsburské monarchie, byl ve skutečnosti využit nacistickým okupačním aparátem a poté masivním způsobem i komunistickou státní mocí k odstranění těl jejich obětí a odpůrců. Využíván byl navíc stejným způsobem v období třetí republiky k pohřbívání popravených retribučních a kriminálních vězňů.¹⁸

Způsoby zacházení s ostatky politických vězňů v období komunistického režimu se proměňovaly v čase a podle místa, kde k nim do-

cházel. Důležitým kritériem byl způsob smrti. U pozůstatků popravených existoval stanovený postup zacházení, který se ale v nahodilých a neočekávaných případech často odlišoval. Obecně je možné rozdělit nakládání podle základních situací: popravy nařízené soudním rozhodnutím; úmrtí v době vazby; úmrtí ve výkonu trestu; úmrtí v době únosu tajnou policií bez soudního příkazu a smrt při zatýkání či zákrocích ve veřejném prostoru včetně „ochrany“ státních hranic.

Zatím se bohužel našla pouze torza úředních předpisů pro nakládání s ostatky obětí komunistického režimu. Například tajný rozkaz ministra národní bezpečnosti č. 164 z roku 1952 objasňuje nakládání s ostatky „agentů a teroristů usmrčených v boji s bezpečnostními orgány“. Tělo mělo být po soudní pitvě ihned převezeno do nejbližšího krematoria, kde mělo být spáleno bez přítomnosti veřejnosti. Urna s popelem poté měla být zaslána Správě nápravné výchovy Ministerstva národní bezpečnosti (MNB), která měla uložit urnu na vězeňském hřbitově. Další známé rozkazy se týkají nakládání s ostatky popravených a nakládání s urnami s popelem ve skladu pankrácké věznice. Ve všech případech bylo zdůrazňováno, že ostatky nemají být vydávány pozůstalým. Pokud byla učiněna výjimka, neměl být uspořádán pohřeb a uložení rakve či urny se mělo uskutečnit pouze v rodinném kruhu.¹⁹

V případech dosud identifikovaných ostatků politických vězňů nebo dalších obětí politicky motivované represe po únoru 1948, které byly nebo jsou uloženy v šachtových hrobech

17 Srov. DVOŘÁKOVÁ, Zora: *Popravení, kam jste se poděli? Příběh jednoho výzkumu*. Nakladatelství Eva – Milan Nevoľe, Praha 2013; KÝR, Aleš – KAFKOVÁ, Alena: Příspěvek k identifikaci míst uložení ostatků politických vězňů a popravených odpůrců totality v letech 1948–1965.

18 Srov. text Adama Hájka „Šachty na pražských hřbitovech“, otištěný v tomto čísle časopisu *Paměť a dějiny*.

19 MALLOTA, Petr a kol.: *Popravení z politických důvodů v komunistickém Československu. Díl 1, s. 70 a 78*. Viz také článek Kamila Nedvěďického „Lidské tělo je pod právní ochranou i po smrti“ v tomto čísle *Paměti a dějin*.

na řáblickém pohřebišti, z celkem 113 ostatků patřilo 87 popraveným osobám, dalších 25 zemřelým ve vazbě či ve výkonu trestu a v jednom případě knězi Josefu Toufarovi, unesenému a umučenému tajnou policií. Všechny tyto oběti byly až na posledně zmíněný případ popraveny či jinak zemřely v pankrácké věznici. Těla obětí byla poté pohřební službou převezena do Ústavu soudního lékařství v Praze, kde byla provedena pitva.

Ze všech popravených na Pankráci byly v letech 1949–1950 po provedené pitvě odvezeny pohřební službou do šachtových hrobů ostatky v primitivních dřevěných rakvích přibližně ve čtvrtině případů, zbylá těla končila ve strašnickém krematoriu. V letech 1951 a 1952 se poměr zvýšil ve prospěch řáblického hřbitova (týkalo se to 57 % všech popravených). V následujícím roce 1953 skončila v řáblicích dokonce všechna těla popravených na Pankráci. V roce 1954 se počet snížil na 58 % popravených, zbytek těl byl zpopelněn, a to nikoliv ve Strašnicích, ale v nově vybudovaném krematoriu v Motole – zde byla od roku 1955 zpopelněna všechna těla popravených.²⁰ V řáblicích byly od stejného roku ukládány pouze ostatky politických vězňů, kteří zemřeli ve vazbě nebo ve výkonu trestu. Poslední takový případ je doložen v roce 1958.

Na řáblickém pohřebišti byly do šachtových hrobů po únoru 1948 stejně jako v předchozím období ukládány lidské pozůstatky nejen

z Ústavu soudního lékařství v Praze, ale také z různých patologických a anatomických ústavů v Praze a některých pražských nemocnic. Jednalo se o lidská těla či jejich části po provedené pitvě, které patřily zejména opuštěným osobám, jejichž pohřeb zajišťovala obec. Ve společných hrobech končili také neidentifikovaní sebevrazi a mnoho pozůstatků dětí zemřelých v nemocnicích po porodech či při potratech.²¹

Ve zprávě z roku 1968 je uvedeno, že se na řáblickém hřbitově nacházelo celkem 72 šachtových hrobů

Ostatky politických, retribučních či kriminálních vězňů popravených či jinak zemřelých v pankrácké věznici představovaly vždy výrazně malou část těl uložených do šachtových hrobů. Určitou výjimku představuje rok 1953, neboť v některých šachtách se z tohoto období nachází více než deset takových ostatků, z nichž část patří politickým vězňům. Podařilo se také dohledat ostatky dvou dětí, které zemřely vězeňkyním v pankrácké věznici – první zemřelo v roce 1950, druhé v roce 1960.²²

Z nedávno objevených archivních dokumentů, zejména indexové knihy k polohové knize z let 1943 až 1951,²³ je patrné, že šachtové hroby měly zpočátku různou podobu. Teprve od roku 1948 minimálně do poloviny padesátých let byly zřejmě stejné. Šachty

měly rozměry 5 × 2 metry, jejich hloubka byla 2,5 metru. Pohřbívalo se do čtyř vrstev, v každé bylo deset poloh. Vrstvy se prokládaly hlínou a v jednotlivých polohách mohly být jedny či více ostatků, zejména v případě těch dětských či částí těl, které ovšem byly uloženy v jedné rakvi. Celkem se tedy ve čtyřiceti polohách mohlo nacházet až několik set ostatků. Například v šachtě číslo 14 jich bylo podle indexové knihy celkem 283.²⁴ V šachtě číslo 16, odkud byly v roce 2014 exhumovány ostatky kněze Josefa Tufara (uložen byl pod falešným jménem Josef Zoukal), se našly pozůstatky celkem 251 mrtvých.²⁵

V závěrečné zprávě z vyšetřování ministerstva vnitra v roce 1968 je uvedeno, že se na řáblickém hřbitově nacházelo celkem 72 šachtových hrobů, které byly původně označeny číslem na kovové destičce. Z písemných pramenů bylo zatím doloženo celkem 69 šachtových hrobů, poslední ostatky zde byly uloženy 28. března 1961.²⁶ Pouze u části šachtových hrobů na řáblickém pohřebišti z období komunistického režimu nyní víme, kde se nacházely.²⁷ Jedná se o šachty číslo 10 až 44, jejichž polohu pomohla identifikovat úspěšná exhumace ostatků kněze Josefa Tufara a komparace současného stavu s dobovými fotografiemi. V případě doposud známých obětí politické represe z tohoto období se podařilo ve většině případů identifikovat minimálně číslo šachtového hrobu, v němž jsou jejich ostatky uloženy.

20 V Motole skončila také v letech 1965 část uren ze skladu z pankrácké věznice. Srov. MALLOTA, Petr a kol.: *Popravení z politických důvodů v komunistickém Československu. Díl 1*, s. 71.

21 ABS, f. A 8/1, inv. j. 1453, Záznam o provedeném šetření ve dnech 22. a 23. 7. 1968 ve věci tzv. společných hrobů na řáblickém hřbitově (pražském), Čj. KM-242/68, 23. 7. 1968.

22 Pouze pro přesnost uvádíme, že v obou případech se nejednalo o politické vězeňkyně. Pomníčky na tzv. dětském hřbitově v řáblicích tedy jména zemřelých dětí politických vězenkyň neobsahují. KYR, Aleš – LÍNEK, Jiří: Novorozenci v pankrácké věznici v letech 1930 až 1962. *Historická penologie*, 2023, roč. 21, č. 1, s. 12–20.

23 AHMP, f. Správa pražských hřbitovů, Indexová kniha řáblice Šachty.

24 Tamtéž.

25 ABS, f. A 8/1, inv. j. 1453, Závěrečná zpráva ve věci tzv. společných hrobů na hřbitově v řáblicích, Čj. KM-242/68, 9. 8. 1968.

26 Anatomický ústav 1. lékařské fakulty UK, Žurnální knihy zemřelých 1946–1961.

27 Blíže LOUČ, Michal: *Řáblický hřbitov. Místo paměti druhého a třetího odboje*.

Fotografie d'áblického pohřebiště z roku 1968. Na snímcích jsou vidět destičky s čísly označujícími pořadí šachtových hrobů. (foto: ABS)

Ze 119 politických vězňů nebo dalších obětí politicky motivované represe z doby po únoru 1948 (tedy včetně již exhumovaných), jejichž ostatky byly uloženy na Ďáblickém hřbitově v Praze, byla většina účastníky protikomunistického odboje. Najdeme mezi nimi kurýry zpravodajských služeb, členy protikomunistických odbojových skupin, duchovní, řádové sestry či sedláky postižené při násilné kolektivizaci venkova. Některé osoby byly také účastníky druhého odboje. Část případů je hraniční, najdeme zde vedle politických paragrafů také obvinění či odsouzení za údajné či skutečné kriminální činy. Ve dvou případech se jednalo o oběti stranických čistek (Josef Musil a Osvald Závodský). Osudy celkem 87 osob, které byly v letech 1949 až 1954 popraveny, jsou podrobně popsány v nedávno vydané publikaci.²⁸

PÁTRÁNÍ V ROCE 1968 A PO ROCE 1989

Příbuzní popravených či zemřelých politických vězňů se v řadě případů snažili získat ostatky pro pohřbení. A to nejen bezprostředně po jejich smrti, ale v některých případech ještě v šedesátých letech. Až na výjimky nebyli úspěšní. Některým se alespoň podařilo různými cestami zjistit, že ostatky jejich blízkých byly uloženy ve společných hrobech na Ďáblickém hřbitově, který poté navštěvovali. Patřili mezi ně příbuzní Stanislava Broje, Zdeny Mašínové a dalších obětí komunistického režimu. Postupně vzniklo na tomto místě několik desítek pomníků, které ovšem až na výjimky obětem represí nepatřily.

Od jara 1968 se hledání ostatků popravených či zemřelých politických vězňů věnovali členové Dokumentační komise sdružení bývalých politických vězňů K 231 Ota Rambousek a Ladislav Gruber.²⁹

Důležité informace o pohřbívání v šachtových hrobech u severní zdi Ďáblického hřbitova obsahuje také archivní dokumentace k vyšetřování smrti kněze P. Josefa Toufara, kterou v létě 1968 prováděla komise ministra vnitra, konkrétně příslušník Státní bezpečnosti mjr. František Machara. Popisuje dobovou situaci na Ďáblickém hřbitově a obsahuje kopii desek a vybraných stránek jedné z polohových knih, v níž byly uvedeny informace o části ostatků v šachtě č. 16, do níž byly pozůstatky umučeného kněze uloženy pod jménem Josef Zoukal. Její součástí jsou také cenné snímky ze srpna 1968. Mjr. Machara také vyslechl současné i bývalé zaměstnance Ďáblického hřbitova. Všechny tyto informace byly ovšem tajné a zveřejněny byly teprve po pádu komunistického režimu v Československu. Polohové knihy a indexové knihy (mimo jedné z nich) navíc měly v prostorách správy Ďáblického hřbitova shořet za nejasných okolností jen několik dní po návštěvě příslušníka StB v ranních hodinách 14. srpna 1968.

Po roce 1989 se rodiny obětí komunistického režimu opět snažily hledat místa uložení ostatků svých příbuzných. Některé dotazy archivům a dalším úřadům jsou dochovány ve spise, který vznikl při rozsáhlém vyšetřování ve věci uložení ostatků politických vězňů

prováděném Městskou prokuraturou Praha. Vyšetřovatel Jaroslav Dolejší pečlivě shromáždil dokumentaci několika úřadů zabývajících se stejným tématem. Dne 1. ledna 1995 byl tento spis převzat nově vytvořeným Úřadem dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu Policie ČR. Podle vyjádření jeho ředitele Václava Bendy z 21. února 1995 bylo toto vyšetřování rychle ukončeno, neboť údajně „dosavadním šetřením nebylo zjištěno, že by v souvislosti s pohřbíváním osob na Ďáblickém hřbitově došlo k trestnému činu“.³⁰

Tento rozsáhlý spisový materiál byl později vrácen zpět na Městskou prokuraturu Praha a následně předán Archivu hlavního města Prahy, kde byl vzhledem k existující legislativě do roku 2020 pro historické bádání oficiálně nepřístupný. Část materiálů se však v kopiích dostala do Dokumentačního střediska Konfederace politických vězňů ČR, které jsou dnes uloženy v Národním archivu. Několik písemností se také nachází v archivu Sdružení bývalých politických vězňů. Jsou svědectvím o dlouholetém zájmu představitelů obou těchto organizací o toto tragické téma.

Novou vlnu zájmu o Ďáblické šachtové hroby vyvolala v roce 2014 úspěšná exhumace ostatků faráře Josefa Toufara, k níž výrazně napomohli svým bádáním někdejší politický vězeň a vyšetřovatel Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu Policie ČR Adolf Rázek a spisovatel Miloš Doležal.³¹ Dne 14. prosince 2014 Sdružení bývalých politických vězňů, Konfederace politických vězňů ČR, Centrum pro dokumentaci totalitních režimů

28 Srov. MALLOTA, Petr a kol.: *Popravení z politických důvodů v komunistickém Československu. Díl 1–4.*

29 Blíže RAMBOUSEK, Ota – GRUBER, Ladislav: *Zpráva Dokumentační komise K 231*. Vydali členové Dokumentační komise K 231 v exilu, Belgie 1973.

30 *Archiv hlavního města Prahy* (AHMP), f. Městská prokuratura Praha, sp. zn. 2 Kn 271/90, Rozhodnutí ředitele ÚDV Václava Bendy o ukončení šetření ve věci Ďáblického hřbitova, 21. 2. 1995.

31 Blíže DOLEŽAL, Miloš (ed.): *Krok do tmavé noci. Příběhy faráře Josefa Toufara, jeho vraha a číhošského zázraku se zprávami archeologa, antropologa a soudního lékaře o exhumaci a identifikaci těla P. Josefa Toufara*. Nezávislý podmelechovský spolek, Praha 2015.

Petr Placák, Zdeňka Mašínová a Ota Rambousek v lednu 1990 na místě, kde by měly být ostatky Zdeny Mašínové (foto: archiv Josefa Mašína)

a Platforma evropské paměti a svědomí společně požádaly předsedu vlády ČR Bohuslava Sobotku o exhumaci všech politických vězňů na pohřebišti v Ďáblicích, prohlášení tohoto místa národní kulturní památkou a zveřejnění jmen pachatelů, kteří se podíleli na tajném nakládání s jejich ostatky.³²

Na žádost předsedy Sdružení bývalých politických vězňů Stanislava Stránského byl v Kabinetu dokumentace a historie Vězeňské služby ČR zahájen ve spolupráci s Národním archivem projekt s cílem identifikovat osoby popravené a odsouzené za protikomunistický odpor a odboj, které zemřely ve vězení, a byly pohřbeny do společných hrobů v Ďáblicích v letech 1948 až 1961. Aleš Kýr, Alena Kafková a Alena Šimánková se soustředili na úmrtí vězňů ve výkonu vazby

a trestu odnětí svobody ve věznicích na Pankráci a v Ruzyni a na ukládání jejich ostatků a ostatků popravených. Pohřbíváním popravených v pankrácké věznici se také zabývala historička Zora Dvořáková.³³

Dne 10. prosince 2015 a 21. června 2016 se v Senátu Parlamentu České republiky jako jedna z reakcí na zmíněnou žádost uskutečnily k tématu dva kulaté stoly, jichž se zúčastnili zástupci spolků, státní správy a samosprávy. Byly zde prezentovány první dílčí výsledky projektu Kabinetu dokumentace a historie Vězeňské služby ČR. Dalším výsledkem bylo nové vyšetřování Úřadem dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu Policie ČR, které začalo na konci prosince 2016.

Pro potřeby dalšího výzkumu bylo v roce 2020 autorům tohoto článku, Petru Blažkovi a Aleně Šimánkové,

jako členům pracovní skupiny zřízené Magistrátem hlavního města Prahy pro dohledání ostatků Zdeny Mašínové umožněno studium výše zmíněného spisu z vyšetřování státního zastupitelství, kteří v něm našli zejména údaje z matrik. V následujícím roce byl zahájen v Ústavu pro studium totalitních režimů projekt těchto badatelů, v jehož rámci spolupracovali s předsedou Sdružení bývalých politických vězňů Jiřím Línkem a badateli z Kabinetu dokumentace a historie Vězeňské služby ČR Alešem Kýrem a Alenou Kafkovou. Některé výsledky těchto projektů využil historik Michal Louč ve své monografii o dějinách Ďáblického pohřebiště, v níž na základě dostupných plánků a dobových snímků také popsal číslování části šachtových hrobů.³⁴

Nový impuls pro hledání ostatků znamenal vytvoření odborné komise při Úřadu vlády ČR na jaře 2023. Především se podařilo získat nové prameny, které umožnily částečnou rekonstrukci poloh části šachtových hrobů, zpřesnění seznamu vězňů, jejichž ostatky byly po roce 1948 uloženy na Ďáblickém pohřebišti, a vytipování vhodných šachtových hrobů pro exhumace politických vězňů.

VYTVOŘENÍ PIETNÍHO MÍSTA PO ROCE 1989

Pád komunistického režimu v Československu umožnil důstojnou proměnu místa na Ďáblickém hřbitově v Praze, kde byly utajovaně ukládány ostatky jeho obětí. Na počátku devadesátých let byl tento prostor zarostlý křovím a nálety dřevin. Na propadlinách hrobů bylo dokonce

³² Blíže k tomu dokumenty zveřejněné v rámci projektu Jména mrtvým – viz cdtr.cz/cs/pohrebiste-v-dablicich/ (citováno k 8. 5. 2025).

³³ KÝR, Aleš – KAFKOVÁ, Alena: Příspěvek k identifikaci míst uložení ostatků politických vězňů a popravených odpůrců totality v letech 1948–1965, s. 3. Srov. DVOŘÁKOVÁ, Zora: *Popravení, kam jste se poděli? Příběh jednoho výzkumu*.

³⁴ LOUČ, Michal: *Ďáblický hřbitov. Místo paměti druhého a třetího odboje*.

smetiště.³⁵ Péčí bývalých politických vězňů, jejich příbuzných a sympatizantů byl zanedbaný prostor postupně upraven do současné podoby.³⁶

Důležitou roli v tomto úsilí sehráli bývalý politický vězeň Stanislav Stránský, předseda pražské pobočky Konfederace politických vězňů a od roku 1994 předseda nově vytvořeného Sdružení bývalých politických vězňů, a člen zastupitelstva Prahy 8 Jiří Nedoma, který inicioval vyšetřování okolností vzniku tohoto místa. V listopadu 1990 na jeho podnět také zaměřil geodet Jan Ratiborský šachtové hroby a různé pomníčky, které se zde tehdy nacházely. Tato mapa je důležitým pramenem pro určení pozice většiny šachtových hrobů.³⁷ V první polovině devadesátých let byl na místě pohřebiště rovněž umístěn velký dřevěný kříž a později také litinový kříž připomínající kněze Josefa Toufara.³⁸

V roce 1992 pracovníci hřbitovní správy, kteří odstraňovali polomy, údajně omylem zdevastovali tehdejší pietní úpravu pohřebiště. Dokonce poškodili a odstranili pomníky se jmény pohřbených. KPV podala trestní oznámení, které bylo policejními vyšetřovateli odloženo, neboť pohřebiště nemělo tehdy oficiální status a nebylo podle nich ani doloženo.³⁹

Dne 30. června 1993 vznikla z iniciativy Stanislava Stránského Nadace pro uctění památky obětem komunismu v Praze, do které se vedle politických vězňů zapojilo také hlavní město Praha a některé pražské městské části.⁴⁰ Účelem nadace byla adekvátní úprava řáblického pohřebiště, případně dalších míst v Praze, kde se mohly nacházet ostatky politických vězňů. Pro pohřebiště byl navržen název Čestné pohřebiště popravených a umučených politických vězňů let 1948–1989. Na podzim 1993 byly dokončeny plány architektonických úprav a schválena podoba ústředního pomníku. Bronzovou plastiku s motivem rukou propletených ostnatými dráty vytvořil sochař Antonín Kulda podle návrhu výtvarníka Jiřího Karger. Autorem architektonické podoby pomníku byl Karel Gronwaldt.

Dne 1. července 1994 vysvětili dva bývalí političtí vězni, arcipat Břevnovského kláštera Anastáz Opasek a opat Želivského kláštera Vít Tajovský, pomník a šachtové hroby. Prvního veřejného pietního aktu na čestném pohřebišti se za velkého zájmu bývalých politických vězňů a jejich rodin zúčastnil také zástupce Kanceláře prezidenta republiky Ivan Medek, ministr vnitra Jan Ruml

a další významné osobnosti.⁴¹ Pietní setkání, která pořádá SBPV (od roku 2024 společně s ÚSTR), se od tohoto roku pravidelně konají 26. června v předvečer výročí popravy Milady Horákové a dalších tří politických vězňů.⁴²

Architektonický návrh současné podoby čestného pohřebiště vytvořil v roce 1996 ateliér Lang & Špinar a uskutečněn byl v následujících dvou letech. Postupně zde bylo umístěno 247 symbolických pomníčků, které stojí na části šachtových hrobů. Nesou jména popravených politických vězňů, o nichž se v polovině devadesátých let vědělo či se mělo za to, že se jedná o politické vězně (ačkoliv to v několika případech byli vězni kriminální či retribuční). Tehdy nebylo jasné, kde se jejich ostatky nacházejí. Historický výzkum postupně prokázal, že jsou zde ve skutečnosti uloženy ostatky menší části z uvedených osob. Některá jména jsou také napsána chybně.⁴³

Součástí prostoru někdejších šachtových hrobů je takzvaný dětský hřbitov, kde je celkem 40 desek se 43 jmény dětí. Jeho podoba je rovněž z devadesátých let 20. století. Podle tradovaného výkladu se mělo jednat o děti narozené politickým vězeňkyním v padesátých letech 20. století na

35 Srov. RAMBOUSEK, Ota: N-991. Udušení oběšením. *Západ*, 1990, roč. 12, č. 4, s. 3; pp [PLACÁK, Petr]: Nesmazatelné znamení. *Informační servis*, 1990, roč. 1, č. 44, s. 1; JIRÁSEK, Ladislav: Pohřebiště nepohodlných. In: *Pieta. Památce bratří a sester, popravených, umučených a zastřelených za komunistického teroru*. Věrní zůstali, Praha 1993, s. 32–33; DOLEŽAL, Miloš (ed.): *Krok do tmavé noci. Příběhy faráře Josefa Toufara, jeho vrahů a číhoštského zázraku se zprávami archeologa, antropologů a soudního lékaře o exhumaci a identifikaci těla P. Josefa Toufara*; LOUČ, Michal: *Řáblický hřbitov. Místo paměti druhého a třetího odboje*, s. 23–33.

36 Po roce 1989 se jednalo zejména o členy Konfederace politických vězňů ČR, kteří v roce 1994 vytvořili Sdružení bývalých politických vězňů. Archiv této organizace je důležitým zdrojem pro poznání dějin zmíněného pohřebiště v Řáblicích po roce 1989. Informace uvedené v této části článku se opírají, není-li uvedeno jinak, o dokumenty, které jsou v něm uloženy.

37 LOUČ, Michal: *Řáblický hřbitov. Místo paměti druhého a třetího odboje*, s. 23–33.

38 Tamtéž, s. 25.

39 Tamtéž.

40 Vznik nadace podpořily městské části Praha 1, Praha 5, Praha 8 a hl. město Praha. V roce 1995 se připojily městské části Prahy 2, 3, 6, 7, 9, 10 a městská část Praha-Dubč.

41 jsk [JIRÁSEK, Ladislav]: Vysvěcení hřbitova politických vězňů. *Věrní zůstali*, 1994, č. 7, s. 1; j [JIRÁSEK, Ladislav]: Řáblice – místo poslední.... *Věrní zůstali*, 1994, č. 10, s. 13.

42 Výročí popravy Jana Buchala, Milady Horákové, Závaše Kalandry a Oldřicha Pecla 27. 6. 1950 bylo v roce 2004 prohlášeno významným dnem ČR jako Den památky obětí komunistického režimu.

43 Seznam politických vězňů z období komunistického režimu, jejichž ostatky byly na pohřebišti skutečně uloženy, nebylo možné tehdy sestavit z důvodu nepřístupnosti archivních pramenů.

Podoba části dáblického pohřebiště na počátku devadesátých let. Snímek vznikl při šetření Městské prokuratury Praha. (foto: AHMP)

Pankráci. Ve skutečnosti byla jména převzata z pomníčků původně umístěných do počátku devadesátých let na různých místech šachtových hrobů. Šlo až na výjimky o děti zemřelé krátce po porodu v nemocnicích matkám, které vězeňkyněmi nebyly.⁴⁴

Na začátku dětského hřbitova se nachází pomníček se jménem Zdeny Mašínové, který v roce 1994 nechala postavit její dcera Zdeňka Mašínová.⁴⁵

V roce 2008 vznikl poblíž šachtových hrobů pomník československým vojákům, kteří uskutečnili atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha, a vlastencům, kteří jim poskytli pomoc. Byl postaven na náklady Prahy 8, která

vzhledem k zaměření čestného pohřebiště na protikomunistický odboj požádala o povolení SBPV. Jeho vznik vycházel z hypotézy, že na tomto místě mohou být uloženy ostatky výše uvedených příslušníků z protinacistického odboje, což se ale doposud nepodařilo potvrdit.

Dne 2. února 2017 schválila vláda návrh Národního památkového ústavu na prohlášení nakonec celého Ďáblického hřbitova v Praze s Čestným pohřebištěm popravených a umučených politických vězňů a příslušníků druhého a třetího odboje za národní kulturní památku. Změnu iniciovali v prosinci 2014 zástupci Sdružení bývalých politických vězňů, Konfederace politických vězňů ČR,

Centra pro dokumentaci totalitních režimů a Platformy evropské paměti a svědomí.⁴⁶

V roce 2022 hlavní město Praha vypsallo architektonickou soutěž na pietní úpravu Ďáblického hřbitova spolu s čestným pohřebištěm. Dne 21. září 2022 zadavatel oznámil, že soutěž vyhrály dva návrhy (MCA atelier a Architektonická kancelář Jiří Kolomazník).⁴⁷ Konečný výběr a realizace byly v souvislosti se vznikem komise při Úřadu vlády ČR v roce 2023 odloženy, aby nebyla narušena současná podoba šachtových hrobů a nebyla ztížena případná exhumace ostatků politických vězňů z období komunistického režimu.

DOSAVIDNÍ EXHUMACE ZE ŠACHTOVÝCH HROBŮ

Často se traduje, že se na místě šachtových hrobů u severní zdi Ďáblického hřbitova provedla pouze jedna exhumace, při níž byly v roce 2014 vyzdvíženy ostatky Josefa Tufara. Ve skutečnosti bylo na tomto místě exhumací více. Problémem je však nedostatek dokumentace k těmto konkrétním případům, protože jsou často zmíněny pouze v dochované indexové knize k šachtovým hrobům na Ďáblickém hřbitově pro období let 1943–1951.⁴⁸

V druhé polovině čtyřicátých let se na tomto místě uskutečnila řada exhumací. Podle dalších zápisů v indexové knize byly přibližně v lednu 1946 exhumovány z šachty č. 10 (1943–1945) ostatky několika

44 LOUČ, Michal: *Ďáblický hřbitov. Místo paměti druhého a třetího odboje*, s. 28–30. K dětem narozeným vězeňkyním na Pankráci a pohřbeným v Ďáblicích blíže oddíl tohoto článku o pohřbívání v období komunistického režimu.

45 Blíže BLÁŽEK, Petr – ŠIMÁNKOVÁ, Alena: Zpráva o archivní rešerši pro přípravu exhumace ostatků Zdeny Mašínové. *XX. Revue Muzea paměti XX. století*, 2021, roč. 1, s. 57–81. Srov. oddíl tohoto článku o exhumacích z šachtových hrobů v Ďáblicích.

46 Srov. Ďáblický hřbitov v Praze s Čestným pohřebištěm popravených a umučených politických vězňů a příslušníků druhého a třetího odboje – národní kulturní památka – viz památkovykatolog.cz/pravni-ochrana/dablicky-hrbitov-v-praze-s-cestnym-pohrebistem-popravenych-a-umucenych-politickych-veznu-a-prislusniku-druheho-a-tretiho-odboje-12789252 (citováno k 8. 5. 2025).

47 Srov. Pietní úprava Ďáblického hřbitova v Praze – viz cka.cz/souteze/databaze/pietni-uprava-dablickeho-hrbitova-v-praze-1 (citováno k 8. 5. 2025).

48 AHMP, f. Správa pražských hřbitovů, Indexová kniha Ďáblice Šachty.

účastníků Pražského povstání, kteří zemřeli v Nemocnici na Bulovce. Tyto ostatky byly následně přemístěny na vznikající čestné pohřebiště či do rodinných hrobů.⁴⁹

V roce 1947 byla na řáblickém pohřebišti (šachta č. 1) provedena exhumace ostatků amerického vojáka Lawrence L. Ordwaye za účasti zástupců organizace Army Graves Registration Service. Jelikož americká strana chtěla mít ohledně identifikace jistotu, byly ostatky vráceny zpět do šachtového hrobu po sejmutí otisků zubů (později potvrdily, že skutečně jde o hledanou osobu). Vzhledem k následným politickým změnám byla žádost americké strany o další exhumaci Ordwayových ostatků v roce 1954 československým ministerstvem zahraničí zamítnuta.⁵⁰

V období po únoru 1948 jsou na stejném místě doloženy exhumace ostatků čtyř politických vězňů (Miloslava Plešmída, Josefa Pohla, Oldřicha Fialy a Vojtěcha Gejzy Danieloviče). Ty byly ovšem výjimečné a povoleny navíc za zvláštních okolností, kdy nemohl být následně při ukládání urny či rakve do rodinného hrobu uskutečněn pohřební obřad. Ostatním žádostem pozůstalých po politických vězních vyhověno nebylo, a to dokonce ani v roce 1968, kdy bylo zahájeno vyšetřování týkající se ukládání ostatků politických vězňů.⁵¹

V polovině šedesátých let byly na žádost příbuzných výjimečně exhumovány ostatky někdejšího

velitele Státní bezpečnosti Osvalda Závodského. Po jejich zpopelnění byla urna uložena do rodinného hrobu. Další exhumace na místě šachtových hrobů do roku 1989 nejsou písemnými prameny doloženy, i když se dá předpokládat, že například u osob, které nebyly vězni, se konat mohly.

Situace se zpočátku příliš nezměnila ani po pádu komunistického režimu, neboť se dlouho mělo za to, že neexistuje dostatek archivních pramenů, jež by exhumace na tomto místě umožnily. Pro úplnost uvádíme, že v letech 1996 a 1998 se v jiné části Řáblického hřbitově v Praze (část III, kde byly také další šachtové hroby z čtyřicátých let) uskutečnily exhumace iniciované organizací Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge, která vyhledává německé válečné hroby a stará se o německé vojenské hřbitovy. Při těchto exhumacích byly vyzvednuty ostatky 1 144 osob, z nichž některé nebyly německými vojáky.⁵²

Situace se výrazně změnila teprve v souvislosti s úspěšnou exhumací ostatků kněze Josefa Toufara 14. listopadu 2014, o níž rozhodlo hlavního města Praha na žádost římskokatolické církve v souvislosti s návrhem na jeho blahořečení.⁵³ Tato kauza vyvolala velkou pozornost veřejnosti, paměťových organizací a příbuzných obětí, jejichž ostatky jsou uloženy v šachtových hrobech. Výsledkem bylo uspořádání několika kulatých stolů, seminářů a konferencí.

V roce 2020 se na základě žádosti Zdeňky Mašíkové a rozhodnutí hl. m. Prahy uskutečnila sonda na místě předpokládaného šachtového hrobu č. 52, ale ostatky její matky Zdeny Mašíkové nebyly při odkrytí části první vrstvy nalezeny.⁵⁴ Tento pokus měl ovšem velký význam, neboť při jeho přípravě byly pracovní skupinou zřízenou Magistrátem hlavního města Prahy dohledány nové archivní prameny, které přispěly k přesnější identifikaci míst uložení ostatků politických vězňů a dalších osob v šachtových hrobech.

POLOHY OSTATKŮ OBĚTÍ KOMUNISMU

Jedním z cílů našeho projektu a vládní komise bylo také zjistit polohu ostatků politických vězňů a vytipovat vhodné šachtové hroby pro exhumace. Ze 113 identifikovaných politických vězňů a dalších obětí politicky motivované represe po roce 1948 byla na základě dostupné dokumentace doposud určena přesná poloha u 24 osob, z nichž 23 byly politickými vězni a jedna osoba byla obětí stranických čistek.⁵⁵

U dalších několika desítek politických vězňů bylo prozatím určeno číslo šachtového hrobu bez jednoznačné polohy. U třetí, nejméně početné skupiny je možné číslo šachtového hrobu pouze odhadnout jako pravděpodobné. Situaci komplikuje skutečnost, že zatím je s jistotou známo přesné

49 Srov. LOUČ, Michal: *Řáblický hřbitov. Místo paměti druhého a třetího odboje*, s. 17.

50 Tamtéž, s. 32.

51 PEJČOCH, Ivo: *Vojáci na popravišti. Vojenské osobnosti, popravené z politických nebo kriminálních důvodů v období 1949–1965*. Svět křídél, Cheb 2011, s. 236; DVOŘÁKOVÁ, Zora: *Popravení, kam jste se poděli? Příběh jednoho výzkumu*, s. 146 a 155; LOUČ, Michal: *Řáblický hřbitov. Místo paměti druhého a třetího odboje*, s. 12.

52 Blíže k tomu opět viz již několikrát zmiňovaný článek Adama Hájka otištěný v tomto čísle *Paměti a dějin*.

53 DOLEŽAL, Miloš (ed.): *Krok do tmavé noci. Příběhy faráře Josefa Toufara, jeho vraha a číhošského zázraku se zprávami archeologa, antropologů a soudního lékaře o exhumaci a identifikaci těla P. Josefa Toufara*.

54 NPÚ Praha, Nálezová zpráva o zjišťovacím archeologickém výzkumu NPÚ ÚOP v Praze, č. 2020/23. Viz také článek Jana Havrdy „Exhumace Josefa Toufara a hledání ostatků Zdeny Mašíkové“ v tomto čísle *Paměti a dějin*.

55 Přesná poloha je také známa u celkem tří retribučních vězňů, jednoho kriminálního vězně a jednoho neurčeného vězně (všichni zemřeli po únoru 1948).

Seznam politických vězňů se zjištěnou přesnou polohou v šachtovém hrobě

šachtový hrob č. 12

poloha č. 32 Miloslav Choc († 19. 2. 1949, poprava)

poloha č. 33 Slavoj Šádek († 19. 2. 1949, poprava)

šachtový hrob č. 14

poloha č. 17 Karel Sabela († 18. 7. 1949, poprava)

poloha č. 19 Miloslav Jebavý († 18. 7. 1949, poprava)

poloha č. 20 Vilém Sok († 18. 7. 1949, poprava)

šachtový hrob č. 17

poloha č. 21 Stanislav Broj († 23. 5. 1950, poprava)

poloha č. 28 Václav Vrba († 10. 6. 1950, nemoc, zemřel ve vězení)

poloha č. 34 Vojtěch Schlesinger († 8. 7. 1950, sebevražda, zemřel ve vazbě)

šachtový hrob č. 18

poloha č. 11 Jaroslav Vetejška († 6. 9. 1950, poprava)

poloha č. 16 Štefan Kalitka „Ostap“ († 23. 9. 1950, poprava)

poloha č. 28 Jiří Kodet († 21. 10. 1950, poprava)

poloha č. 29 Bohumil Bunža († 17. 10. 1950, nemoc, zemřel ve vazbě)

poloha č. 30 Václav Tippl († 1. 11. 1950, poprava)

šachtový hrob č. 19

poloha č. 1 Karel Široký († 7. 11. 1950, nemoc, zemřel ve vězení)

poloha č. 10 Františka M. Cypriána Hlavinová († 23. 11. 1950, nemoc, zemřela ve vězení)

šachtový hrob č. 20

poloha č. 37 Alois Suttý († 12. 4. 1951, poprava)

poloha č. 38 Václav Krejčík († 9. 4. 1951, sebevražda, zemřel ve vazbě)

poloha č. 39 Vladimír Kořínek († 10. 4. 1951, poprava)

poloha č. 40 Klára Pošmourná († 9. 4. 1951, zemřela ve vazbě)

šachtový hrob č. 21

poloha č. 1 Bohumil Kruliš († 10. 4. 1951, poprava)

poloha č. 2 Tomáš Kořínek († 10. 4. 1951, poprava)

šachtový hrob č. 30

poloha č. 39 Stanislav Plichta († 23. 5. 1953, poprava)

šachtový hrob č. 31

poloha č. 12 Luděk Fajkus († 20. 6. 1953, poprava)

místo šachtových hrobů pouze u jejich části (do šachty č. 44).

Pro první etapu exhumací se jeví jako vhodné dvě skupiny šachtových hrobů, u nichž je zejména písemnými prameny doloženo přesné uložení ostatků politických vězňů a kde jsou také „vhodné“ polohy (ostatky jsou

uloženy v horních vrstvách). Výběr rovněž ovlivňují již uskutečněné exhumace, jež narušily původní stav některých z dalších šachtových hrobů.

Do první skupiny patří šachtové hroby č. 12, 14, 17 a 18, které byly zaplněny v letech 1949–1951. V jejich případě je možné zejména

rekonstruovat všechny polohy za pomoci dostupných archivních pramenů.

Do druhé skupiny patří šachtový hrob č. 20, u něhož je v horní vrstvě doložena přesná poloha ostatků čtyř politických vězňů. V tomto hrobu jsou uloženy ostatky ještě jedné oběti komunistického režimu, jejichž polohu přesně neznáme – patrně se nacházejí v dolních vrstvách.

Po zvážení všech okolností komise doporučila k exhumacím jako první šachtu č. 14.⁵⁶ Pro druhou etapu se jeví jako vhodné ty šachtové hroby, u nichž sice neznáme přesnou polohu ostatků politických vězňů, ale je jich zde uložen poměrně velký počet. Uváděná čísla těchto vězňů a odhad poloh jejich ostatků bude nutné ještě ověřit a zpřesnit postupným pátráním a srovnáním s dalšími prameny. Jedná se o šachty č. 21 (4 osoby), č. 22 (4, jedna exhumována), č. 23 (4), č. 24 (2), č. 25 (8), č. 26 (10), č. 27 (4), č. 28 (5), č. 29 (5), č. 30 (9), č. 31 (7), č. 33 (7), č. 34 (2), č. 35 (4, jedna exhumována), č. 36 (2), č. 37 (1), č. 41 (2) a č. 43 (4).

U ostatních politických vězňů, jejichž ostatky byly později uloženy do šachtových hrobů, je obtížné potvrdit místo jejich uložení, neboť s jistotou nevíme, kde se příslušné šachtové hroby nacházejí (od č. 45). Určitou výjimku představuje šachta č. 52, známá z dobových pramenů (místo uložení ostatků Zdeny Mašínové). Další tři šachty jsou na stejné straně pohřebiště zachyceny na dobové fotografii z roku 1968 (č. 59–61).

VÝBĚR ŠACHTY ČÍSLO 14

Na základě provedeného archivního šetření včetně již uskutečněných exhumací na ďáblickém pohřebišti jsme vládní komisi navrhli jako vhodnou pro pilotní projekt šachtu

⁵⁶ Srov. následující oddíl tohoto textu (Výběr šachty číslo 14).

V šachtě č. 14 by se měli nacházet (zleva) Vilém Sok, Miloslav Jebavý a Karel Sabela (foto: VÚA, ABS)

č. 14. Klíčové je, že v této šachtě jsou v jedné vrstvě téměř vedle sebe (poloha č. 17, 19 a 20) uloženy ostatky tři vojenských osobností, které se jako členové odbojové skupiny Praha-Žatec zapojily do pokusu o ozbrojený převrat v roce 1949 a byly za tuto protikomunistickou činnost 18. července 1949 popraveny. Dva z nich byli před zatčením armádními důstojníky, současně byli všichni členy druhého československého odboje. Kpt. Karel Sabela (1917–1949) bojoval v československé zahraniční armádě a zúčastnil se bojů u Dunkerque. Miloslav Jebavý (1911–1949) bojoval v armádách Velké Británie a Svobodné Francie. Byl vězněn v okupované Francii. Plk. Vilém Sok (1902–1949, do roku 1948 Vilém Sieger) se podílel na odboji v okupované vlasti a účastnil se Pražského povstání v květnu 1945.⁵⁷

Za pomoci nově objevených dokumentů⁵⁸ se nyní podařilo potvrdit údaje o uložení ostatků zmíněných politických vězňů a současně zjistit informace o všech dalších ostatcích v celé šachtě, což umožnilo rekonstruovat všechny důležité polohy pro exhumaci. Velmi cenné jsou také zkušenosti archeologů a antropologů z exhumace ostatků P. Josefa Toufara z blízké šachty č. 16.⁵⁹ V šachtě č. 14 nebyla podle dostupných archivních dokumentů doposud provedena exhumace, jež by mohla narušit její složení, a neměly by zde být uloženy ostatky kriminálních či retribučních vězňů.

K dispozici máme několik fotografií všech tří vybraných politických vězňů a jejich pitevní protokoly původně uložené v Ústavu soudního lékařství a toxikologie Všeobecné

fakultní nemocnice v Praze. Minimálně ve dvou případech máme možnost získat DNA od žijících příbuzných, kteří – stejně jako příbuzní z nepřímé větve – s exhumací souhlasí. V případě Karla Sabely žije dokonce jeho syn Jan (nar. 1944), který již vzorky společně se svým synem poskytl.

V červenci 2025 vláda České republiky schválila závěrečnou zprávu komise, ve které podpořila návrh na exhumaci šachty č. 14 a současně pokračování historického výzkumu, jehož výsledky by umožnily připravit další exhumace na Ďáblickém hřbitově. Výsledkem našeho projektu v Ústavu pro studium totalitních režimů bude monografie o dějinách Ďáblického pohřebiště, na které pracujeme ve spolupráci s dalšími autory.

57 Blíže portréty všech tří popravených v knize MALLOTA, Petr (ed.): *Popravení z politických důvodů v komunistickém Československu. Díl 2*, s. 176–193 (Miloslav Jebavý) a *Díl 3*, s. 358–369 (Karel Sabela) a s. 470–481 (Vilém Sok).

58 Jedná se o jmenný index k polohové knize z let 1943–1951, který je nyní uložený v AHMP. Druhým pramenem je kniha zemřelých vedená v Anatomickém ústavu 1. LF UK. Obsahuje údaje o ostatcích osob, které byly uloženy do šachtových hrobů v Ďáblicích v letech 1946 až 1961.

59 HAVRDA, Jan: Nálezová zpráva archeologické asistenci při exhumaci ostatků P. J. Toufara, Praha 8, Ďáblický hřbitov ppč. 576/1, Výzkum NPÚ ú. o. p. v hl. m. Praze č. 2014/38; HAVRDA, Jan: Archeologická zpráva o nalezení ostatků P. Josefa Toufara. In: DOLEŽAL, Miloš (ed.): *Krok do tmavé noci. Příběhy faráře Josefa Toufara, jeho vraha a číhoštského zázraku se zprávami archeologa, antropologa a soudního lékaře o exhumaci a identifikaci těla P. Josefa Toufara*, s. 596–619; HAVRDA, Jan: Na svátek sv. Anežky České 13. listopadu 2014 v 15.52 (poznámky archeologa k příběhu nalezení ostatků P. Josefa Toufara). In: DOLEŽAL, Miloš (ed.): *Návrat P. Josefa Toufara do Číhoště po 65 letech ve fotografiích a textech*, s. 92–97.